

Komparativní analýzu „kulturní krajiny“ Dublinu a Helsink, hlavních měst nových národních států, které formovaly svoji národní identitu, předložila Marjaana Niemi (*Urban Cultural Diversity and the Quest for National Unity: Helsinki and Dublin in the 1920s and 1930s*). Obě země získaly nezávislost poté, co se vymanily z nadvlády impérií. Jejich hlavní města se snažila zbavit symbolů minulosti a dát jim nový význam. Roger Chartier nabízel zvážit srovnání s diskutovaným případem pruské architektury v korejském Soulu.

Další téma vnesl do diskuse Lars Nilsson (*From an Industrial to a Post-industrial Urban Culture*) na příkladu analýzy vývoje průmyslové čtvrti na jihu Stockholmu. Studoval dopad deindustrializace na městské prostředí, na obyvatelstvo a jeho způsob života. Poté co se namísto textilního průmyslu začaly rozvíjet služby včetně finančnictví, se proměnila sociální struktura čtvrti. Dělnictvo bylo vystřídáno vyšší a střední třídou, která místo do hostince směřovala do nových nákupních center a místo sociální demokracie volila konzervativní nebo nové politické strany. Výsledkem potom byla sociálně segregovaná čtvrť, nový rys v urbanismu, který vystřídal sociálně smíšené typy předměstských čtvrtí, obvyklé v desetiletích po druhé světové válce.

Olusoji Oyeranmi se zaměřil na studium růstu nigerijského Ibadanu (*Globalization, Migration and City Development in Nigeria, Ibadan Example*), přičemž sledoval demografický vývoj, respektive stabilní proces imigrace do města, se sociálními dopady a politickými důsledky růstu města. Ty se podle Oyeranmiho projevují ve způsobu, respektive v absenci urbánního plánování. Příspěvek vnesl do diskuse zamýšlení na konceptem globalizace, který

byl na kongresu diskutován v celé řadě sekcí. Roger Chartier poukázal na ztotožňování globalizace s procesem propojování světa prostřednictvím toku kapitálu a investic, s propojováním trhu, migracemi, novými technologiemi a „světovou kulturou“. Vzněl otázku, zda bychom neměli vzít v úvahu distinkci, již formuloval francouzský historik Serge Gruzinski, když při analýze procesů vytváření provázanosti a reciproční závislosti v globálním měřítku navrhl rozlišovat mezi *globalisation* a *mondialisation*. V tomto pojetí by globalizace byla definována jako posílení provázanosti mezi místy, situacemi a historiemi bez nutného setření kulturních specifik v důsledku akulturace, tj. kulturní okcidentalizace. Spojení světa ve smyslu mondializace by označovalo tu sféru, která je v každé kultuře ovládána prostřednictvím vnuceného nebo převlastněného dominantního ekonomického, sociálního a kulturního modelu. Přestože všechna města na světě dnes sdílejí společné charakteristické rysy, problémy a výzvy, zůstává jim jejich historie, patrně originální kulturní dědictví a v důsledku i rozmanitost, která je činí zajímavými.

Ludá Klusáková

Město a společnost v evropské historii

10. mezinárodní konference urbánních dějin v Gentu (1.-4. září 2010) potvrdila, že v rámci oboru získává na důležitosti téma sociálního rozměru reprezentace urbánní minulosti a jejího společenského užití i využívání. Tato problematika se stala jak předmětem kritických analýz, tak otázkou prakticko-metodologickou. Část

akademické pozornosti se proto zaměřila na otázky, jak nejružnější sociální rámce ovlivňují psaní a prezentaci městských dějin, jak se utvářejí obrazy minulosti města v kontextu sociálních konfliktů či formování kolektivních identit, resp. jak se s městskou minulostí a historickou argumentací nakládá v dnešní době. Část odborných diskusí naproti tomu akcentuje spíše problémy, které směřují ke společenské relevanci urbánněhistorického bádání a sociálněpragmatickému využití urbánní expertízy, ale také k otázce, jak adekvátně zprostředkovat městskou minulost pro různorodá publika v soudobé společnosti.

Průsečík obou těchto směrů představovala hojně navštěvená sekce *Cities Represented: Writing and Exhibiting Urban History*, kterou společně organizovali Anja K. Nevanlinna (Helsinky), Donatela Callabi (Benátky) a Carlo M. Travaglini (Řím). Bezpochyby největší ohlas vzbudil Paul Van de Laar (Rotterdam) se svým provokativním a teoreticky podnětným příspěvkem *New Paradigms in City Museums: Exhibitions, the Unrepresented and the Knowledge Gap*. Městská muzea nabízejí podle Van de Laara ve většině případů příběh „vítězů“, tedy středostavovské dějiny města, utvrzené tradiční posedlostí hmotnými artefakty vesměs buržoazní proveniencí. Muzea jsou nadto oddělena jak od vědění laické veřejnosti, tak i od současného života měst. Jako taková tedy nedokáží výrazněji oslovit širší publikum, a to navzdory velkému zájmu o poznávání měst například v rámci turismu. Podle Van de Laara je proto zapotřebí výrazně překročit ustálené tradice městského muzejnictví a ve jménu kulturního obratu v urbánních dějinách zásadně transformovat dosavadní přístupy a koncepty v muzejní praxi. Jako konceptuální

východisko navrhl Van de Laar důsledné rozšíření pojmu *heritage* nejen o nehmotné, ale také o mentální dědictví. Kulturní dědictví je třeba chápat jako dynamický prvek, určitý řetězec, který přesouvá pozornost od hmotných dokladů ke kontextu, k samotné kulturní praxi, jež dědictví formuje a přetváří. Agenda postmoderního městského kurátora se tak posouvá od pouhého sbírání předmětů například k dokumentaci emocí imigrantů, které mohou v rámci městské kultury přetrvávat i v podobě kolektivních pocitů méněcennosti a vyloučení. Pracovníci muzeí by měli důsledně využít urbánněetnologických metod studia města, bezprostředně pozorovat městskou společnost v terénu: za příklad uváděl autor projekt zaměřený na dokumentaci populární kultury a životního stylu etnicky vyhraněné a sociálně zaostalé přístavní čtvrti v jižním Rotterdamu. Nedílnou součástí paradigmatické změny je i zásadní proměna samotné ideje muzea, jehož hranice vůči městské společnosti a městu se rozměňují – město samotné se má stát laboratoří a pracovním polem muzejnictví, přičemž městský kurátor by měl fungovat jako *heritage broker*, na pomezí mezi expertním urbánněhistorickým věděním a městskou společností.

Na Van de Laarovo strhující exposé bezprostředně navázala Sandra Schürmann (Lüneburg), která ve svém příspěvku *The Free and Hanseatic City Represented: The Historical Museum of Hamburg* provedla kritický rozbor expozice hamburského muzea, jednoho z řady městských muzeí, které podle této německé historičky již neodpovídají teoretickým a společenským nárokům současnosti. Poukázala především na genealogii sbírek hamburského muzea v 19. století, kdy k důležitým motivacím patřila snaha zachránit pomínky na nenávratně mizějící

podobu města, které prošlo výraznou urbanistickou proměnou. Odtud architektonické zbytky ze zničených měšťanských domů, ale také populární modely města, které nadále fascinují návštěvníky muzea, avšak podobně jako měšťanské interiéry prezentují idealizovaný obraz města, bez možnosti postihnout hlubší rovinu jeho sociálních dějin. Schürmann nicméně také podotkla, že od městského muzea se často očekává, že poskytne v první řadě ucelený, přehledový a jednotný obraz dějin města.

V komparativní perspektivě přistoupil k rozboru městských muzeí i německý historik Marc Schalenberg (Helsinky) v příspěvku *Back to the Future: Recent Representations of Urban History in Vienna, Berlin and Dresden*, který si položil otázku, zda a jakým způsobem se v posledních dvaceti letech proměnil obraz barokní, klasicistní a předřeznové epochy tří německojazyčných metropolí.

Výhody i teoretické aspekty srovnávacího rozboru reprezentací městské minulosti zhodnotil Jaroslav Ira (Praha). V příspěvku *Comparative Approach and the Historical Representations of Towns* přenesl pozornost od muzeí k jinému typickému žánru, kterým se již tradičně prezentují urbánní dějiny odbornému i širokému publiku, a sice historickým monografiím jednotlivých měst. Zatímco Van de Laar se dotkl současných publikací, kterým vyčítal určitou neschopnost konceptuálně začlenit témata soudobých kulturních dějin do jednoho příběhu města, Ira se zaměřil na rozbor publikací starších, z druhé poloviny 19. století, přičemž poukázal na roli národního, ale i občanského paradigma jako rámce, jenž ovlivňoval jak samotnou praxi lokálního městského dějepisce, tak i jeho obsah. Pokusil se ukázat, že

míru vlivu národních diskursů lze pozorovat na dílčích prvcích městských vyprávění, jako je např. periodizace městských dějin, významné historické postavy či topos rozkvětu a úpadku města.

Konečně Anat Falbel (z brazilského Campinas) se v příspěvku *Anatole Kopp, the Militant Historian* zamyslela obecněji nad otázkou společenské a politické angažovanosti (urbánních) historiků, kterou následně konkretizovala na příkladě radikálního architekta a historika rusko-židovského původu, jednoho z četných francouzských intelektuálů padesátých a šedesátých let 20. století působících v komunistické straně, jenž v architektuře a urbanismu spatřoval jednu z forem revolučního boje.

Časově i tematicky navazovala sekce *The Public Use of Urban History (19th–20th centuries)*, kterou společně vedli Denis Bocquet (Drážďany) a Filippo de Pieri (Turín). V té ovšem organizátoři výrazněji akcentovali vysloveně instrumentální, a to především politické využití urbánních dějin. Například D. Bocquet ve svém příspěvku *The Grand Paris Debates and the Public Use of Urban History* tematizoval čtyři roviny, ve kterých se urbánní historie zapojuje do veřejného diskursu a administrativní praxe, přinejmenším v kontextu debat o současném rozvojovém plánu tzv. Velké Paříže. Podle Bocqueta lze vnímat urbánněhistorický diskurs jako rezervoár argumentů (např. odkazy na „haussmanizaci“) a legitimizačních strategií, ale v úvahu je třeba vzít také fakt, že veřejné debaty o rozvoji francouzské metropole vytvořily široký trh pro četné urbánněhistorické publikace a projekty a v neposlední řadě i příležitost pro přímou angažovanost urbánních historiků.

Francesco Bartolini (Macerata) pak přenesl pozornost na otázku historického

obrazu města v rámci politického diskursu. V příspěvku *Urban History and Political Militancy: Rome in the 1950's* prezentoval alternativní obrazy italské metropole, které formulovala dvě hlavní politická uskupení. Politická rétorika křesťanskodemokratické strany prezentovala město v duchu slavné minulosti jako *caput mundi*, svaté či věčné město, resp. město s civilizačním posláním, s čímž koincidoval i ustálený obraz města produkovaný lokálním římským dějepisectvím, jež kladlo důraz na velkou minulost a význačné památky. Naproti tomu komunistická strana a levicová inteligence vykreslovaly město v negativních barvách: nejen jako město pasivní a vyčkávající v době protifašistického odboje, ale také jako město parazitující, neproduktivní a stagnující, profilované administrativně a turisticky, jehož rozvoji směrem k modernímu průmyslovému centru brání spekulace, život z pozemkové renty a veřejných financí. Zatímco v lokální politické praxi levice spolu s liberálními stranami volala po překonání pout minulosti a příklonu k plánování budoucího rozvoje města, v rovině historie podnítila kritický výzkum dějin města na novém základě, jež se teoreticky opíral o historický materialismus a zčásti odpovídal soudobým přístupům francouzské historické školy Annales.

V sekci *The Interplay of Global, National and Local in the City since 1800* upozornil Peter Clark (Helsinky) na rozdíly mezi jednotlivými státy v chápání vztahu mezi globální, národní a lokální úrovní a následně navrhl vyjádřit pojem krajiny (landscape) termínem *mindscape*. Clark hovořil o souteživosti měst na mezinárodní úrovni a ilustroval ji na příkladu snahy stát se organizátorským městem olympijských her či dostat se na prestižní seznam světového dědictví

UNESCO. Samotné UNESCO vnímá Clark jako politický proces, jež určuje urbánní politiku na globální úrovni. Vyslovil tezi, že role a důležitost UNESCO v městské politice bývá nepřímou úměrnou velikosti a významu daného města.

Tematikou měst se statutem místa světového dědictví UNESCO se posléze zabývala Tanja Vahtikari (Tampere) v příspěvku *The Interplay of Global, National and Local in the Management of the World Heritage City*. Vyslovila názor, že ačkoli UNESCO operuje na mezinárodní a globální úrovni, jeho současná politická linie upřednostňuje lokální úroveň skrze proklamované úsilí o ochranu světové rozmanitosti. Carl Nightingale (New York) ve svém příspěvku *Segregation is Everywhere: The History of Urban Color Lines* otevřel debatu na téma segregace v urbánních dějinách. Koncept segregace obyvatel podle barvy pleti podle něj vznikl dříve než princip segregace dle rasy, který datuje do doby britské koloniální expanze v 18. století. V té době se segregace na základě rasy stala prostředkem vládnoucích institucí a tehdy se o ní také začalo otevřeně hovořit. Olavi K. Fält (Oulu) promluvil o volnočasových aktivitách jako o prostředku interakce a mezikulturní komunikace, a to na příkladu západních přistěhovalců do Yokohamy v sedmdesátých letech 19. století. Ačkoliv byla Yokohama od chvíle, kdy se otevřela cizincům, jasně rozdělena na část japonskou a část obývanou cizinci, měly sportovní aktivity, zájmové kroužky, dobrovolné spolky cizinců apod. nesporný vliv na japonskou společnost. Shuichi Tahashima (Aoyama) ve svém příspěvku *A Land Readjustment Project and Local Community in the Interwar Tokyo Suburb* představil projekt rozvoje tokijského předměstí vytvořený místní komunitou v meziválečném

Japonsku, vycházející z dobových západních teorií rozvoje měst.

Sekce Fabrizia Nevoly (Bath) a Giorgie Clarkové (Londýn) *Street Life and Street Culture: Between Early Modern Europe and the Present* nabídla tematiku sémantiky městského prostoru. Guido Rebecchini (Siena) podal na příkladu Říma v době papeže Clementa VII. rozbor toho, jak se mocenské posuny odrážejí v městském prostoru, jak příslušné autority využívají veřejný prostor k manifestaci své moci, a upozornil na současný trend urbánních dějin směřující k přechodu od symbolické interpretace města k praxi hmotného vyjádření prostoru. Na příklad Říma navázal John Foot (Londýn) s příspěvkem *Rome and Divided Memory. Via Rasella and the Fosse Ardeatine 1944-2010* věnovaným tématu veřejné paměti a jejich „míst“ v městském prostoru. Termín a koncept „míst paměti“ (*lieux des memoire*), který do historické praxe zavedl v osmdesátých letech 20. století Pierre Nora, nahrazuje konceptem *memoriscapes* Lisy Yoneyamy. *Memoriscapes* představuje prostor utvářený veřejnou pamětí, která je souhrnem veškerých památečních aktivit, přičemž velikou roli při utváření takto pojímaného „památečního prostoru“ sehrávají média a rozličné lokální, politické, náboženské a jiné faktory. Pro výzkum *memoriscapes* v urbánních dějinách zdůraznil Foot význam zapojení přístupů mikrohistorie.

Že sociální rozměr reprezentace městské minulosti stále přitahuje urbánněhistorickou veřejnost, dokládá i pohled na připravované sekce nadcházející 11. konference EAUH, kterou bude hostit FF UK v Praze na přelomu srpna a září tohoto roku. Tématu psaní a prezentace městských minulostí bude zasvěcen jeden z kulatých stolů,

a hned několik sekcí se bude zabývat vztahem města a paměti, reprezentací specifických epoch z dějin měst či kulturním dědictvím. Co dalšího můžeme vyčíst z přehledu osmdesáti sekcí a kulatých stolů? V první řadě skutečnost, že urbánní dějiny v současnosti představují značně různorodé pole. Přesto lze vyzorovat některé trendy. Patří k nim rostoucí důraz na transnacionální přístup k urbánní historii, jenž v určitém smyslu navazuje na tradičně komparativní rozměr této disciplíny, nicméně výrazněji akcentuje vztahy, transakce mezi městy a urbánními společnostmi, vzájemné vlivy nebo třeba cirkulaci urbanistických koncepcí. A to v globálním měřítku: nepřehlédnutelným rysem pražské konference je výrazný zájem prezentovat urbánní témata z mimoevropského světa, jak demonstrují například sekce zaměřené na urbanizaci jižní Asie, na vnímání islámského města, architektonické dědictví koloniální éry nebo na transfer evropského urbanismu do Afriky.

Příprava pražské konference EAUH vyžaduje pravidelný kontakt se členy mezinárodního výboru Asociace. Je potěšitelné, že „vedlejším“ (avšak velmi důležitým z hlediska rozvoje oboru i jeho výuky) produktem organizačních cest do Prahy je také účast předních zástupců EAUH – čelných protagonistů urbánní historie – na různých aktivitách v Praze. Vedle Petera Clarka, nestora urbánních dějin a duchovního otce Asociace, jenž přednášel na FF UK již v roce 2009, je třeba zmínit seminář „Current Trends in Urban History“, který se konal 8. dubna 2011 v prostorách Clam-Gallasova paláce v rámci zasedání mezinárodního výboru EAUH a během kterého představili aktuální směry urbánních dějin Roey Sweet, Gabor Sonkoly a Marjaana Niemi. Korepondenční členka výboru a zástupkyně

kanadské urbánní historie Michele Dagenais pak navštívila Prahu v říjnu 2011 a zapojila se mimo jiné do výuky v rámci magisterského programu Erasmus Mundus TEMA, ve kterém „město“ představuje jeden ze čtyř hlavních tematických pilířů. Setkání s M. Dagenaisovou bylo velmi užitečné i pro autory této zprávy, neboť přispělo k většímu obeznámení se s u nás dosud málo známou subdisciplínou, jakou je urbánní environmentální historie, a také s tzv. materiálním obratem v urbánních dějinách.

Jaroslav Ira & Linda Kovářová

Interakce a kontakty mezi městy

(4. konference urbánní historie
Finské historické společnosti)

Při mezinárodních konferencích zaměřených na urbánní studia je v posledních dvaceti letech vždy zastoupena finská historiografie početně rostoucí skupinou v urbánněhistorické diskusi respektovaných badatelů, za nimiž je vidět řada zajímavých projektů a publikací. Byla jsem proto zvědavá na výroční pracovní konferenci urbánních historiků v Helsinkách, kterou 6. března 2012 pořádala Finská historická společnost. Konference měla neformální pracovní charakter, tematicky byla zaměřena na různé formy interakce a utváření vazeb mezi městy a uvnitř měst. Byť bylo téma formulováno velmi široce, výsledný soubor referátů se zajímavě doplňoval a představil jak výzkumy zkušených badatelů, tak začínající doktorské projekty. Během dne zaznělo šest, respektive sedm příspěvků, které provázela živá diskuse. Konferenci zahájili Peter Clark a Marjaana Niemi,

ocenili ohlas na téma konference, které oslovilo badatele věnující se městům po celé linii časové osy.

Marko Lamberg, doktorand z univerzity Åbo Akademi v Turku, studuje vnímání prostoru měst v pozdním středověku. Ve svém referátu představil počátky srovnávacího studia identifikace prostoru na příkladu Stockholmu, Malmö, Bergenu a Turku. Ve svém příspěvku *Perceptions and Conceptualization of Space in Fifteenth-century Nordic Towns* se Lamberg hlásí k inspiraci v kognitivním (mentálním) mapování, zejména v pojetí u Daniela Lorda Smaila: *Imaginary Cartographies: Possession and Identity in Late Medieval Marseille* (1999). Na základě kupních smluv a dalších úředních dokumentů studuje, jak byl prostor v jednotlivých městech užíván, pojmenováván, charakterizován, přivlastňován. Ukazuje na význam širšího kontextu vývoje města, jak na jeho stabilitu, tak i na momenty změny. Autorovo pojetí navozuje vzpomínku na projekt Slova města. Marjatta Hietala v diskusi připomněla kritické edice historických městských atlasů, které rekonstruují prostor měst. Tanja Vahtikari, která má za sebou detailní studii Rauma jako památky UNESCO, viděla paralelu ve vysazování úzkých stavebních parcel podél hlavních ulic i pojmenovávání domů ve vazbě na profese vlastníků. Christian Krötzel ještě dále rozvedl úvahu o nutných rozdílech v praxi v závislosti od velikosti měst. V malých městech nepotřebovali zvlášť složitě pojmenovávat domy a prostory. Peter Clark při studiu přivlastňování prostoru požadoval důraznější odkazy na fyzikální rysy prostoru, jehož odlišné vnímání je podmíněno odlišným kontextem. Zajímalo jej, jak důležitá jsou odlišná vnímání prostoru, a tato otázka se nabízela průběžně při dalších příspěvcích.